

УДК 343.9.01

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ГРУПИ РИЗИКУ

Колісніченко В.В., к. ю. н.,
доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів учених, визначено етапи підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з підлітками групи ризику, надано загальну оцінку стану підготовки таких фахівців. Наголошено на тому, що сьогодні є нагальна необхідність побудови ефективної системи, зорієнтованої на активну участь майбутніх співробітників поліції в соціально-педагогічній, освітньо-профілактичній діяльності на основі широкої співпраці з усіма громадськими інститутами суспільства, високого ступеня самостійності у формулюванні і вирішенні зазначених проблем.

Ключові слова: правоохоронці, поліцейські, підлітки, група ризику, взаємодія, підготовка, діагностика, інформація.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, определены этапы подготовки будущих правоохранителей к работе с подростками группы риска, дана общая оценка состоянию подготовки таких специалистов. Отмечено, что сегодня существует настоятельная необходимость в построении эффективной системы, ориентированной на активное участие будущих сотрудников полиции в социально-педагогической, образовательно-профилактической деятельности на основе широкого сотрудничества со всеми общественными институтами общества, высокой степени самостоятельности в формулировке и решении указанных проблем.

Ключевые слова: правоохранители, полицейские, подростки, группа риска, взаимодействие, подготовка, диагностика, информация.

Kolisnichenko V.V. THE PROBLEM OF DETERMINING THE STAGES OF TRAINING FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS TO WORK WITH RISK GROUPS

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists, the stages of preparation of future law enforcement officers for work with adolescents of the risk group were determined and a general assessment of the training of such specialists was provided. It is stressed that today there is an urgent need to build an effective system of active participation of future police officers in the social-pedagogical, educational and preventive activities on the basis of wide cooperation with all public institutions of society, a high degree of independence in formulating and solving these problems.

Key words: law enforcement, police, teenagers, risk group, interaction, preparation, diagnostics, information.

Постановка проблеми. Аналіз суспільних процесів в Україні свідчить про те, що в сучасних умовах найменше соціально захищеною категорією населення є діти: зростає дитяча захворюваність та смертність, спостерігається тенденція ослаблення їхнього здоров'я, набувають поширення дитячі правопорушення, жебрацтво, безпритульність. Незадовільне матеріальне становище малозабезпечених та багатодітних сімей спричиняє підліткову злочинність, породжує такі негативні явища, як вживання неповнолітніми тютюну, наркотичних засобів та речовин. Характерним для сьогодення є зниження авторитету школи та батьків, послаблення цікавості до навчання й здобуття освіти, зниження рівня вихованості молодого покоління, зростання психологічного насилля серед підлітків і молоді, відсутність у значної частини дітей (зокрема, обдарованих) можливості розвивати свої здібності через комерціалізацію майже всіх сфер суспільного життя.

Залишається вкрай небезпечною для суспільства криміногенна активність неповнолітніх. Саме в цьому віці молодь стає резервом для дорослої та рецидивної злочинності. Тому злочинність неповнолітніх, як і раніше, залишається досить актуальною соціальною проблемою. Особливо гостро в сучасних

умовах стоїть проблема боротьби із криміналізацією нашого суспільства, попередження різних видів негативних її виявів. Найбільше занепокоєння викликає стан правопорушень серед учнівської молоді, рівень її правової культури як прогнозованого майбутнього розвитку нашого суспільства. Це підтверджується багатьма показниками. Отже, сьогодні можна констатувати наявність в Україні складної соціально-демографічної ситуації, для врегулювання якої необхідно поєднати зусилля держави та громадських організацій, науковців, соціальних педагогів, співробітників правоохоронних органів, батьків. Вирішення проблеми якісного формування готовності майбутнього співробітника поліції до профілактичної роботи з підлітками групи ризику на основі глибокого розуміння новітніх освітньо-виховних технологій має велике практичне значення, є одним із пріоритетів розвитку сучасної професійної юридичної освіти.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання підготовки працівників органів внутрішніх справ до роботи з підлітками групи ризику розглядали: О.М. Бандура, М.І. Ветров, Ф.В. Глазирін, Н.А. Зобенько, В.М. Оржеховська, В.Т. Очередін, В.М. Синьов, В.В. Туряниця, М.М. Фіцула, В.Р. Мироненко, Н.В. Яницька, В.І. Дяченко, Ф.К. Думко, І.З. Корсун та

багато інших. Однак комплексного дослідження, присвяченого проблемі визначення етапів підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з підлітками групи ризику, проведено не було.

Мета статті – визначити етапи підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з підлітками групи ризику, надати загальну оцінку стану підготовки таких фахівців.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що суспільству необхідні не просто фахівці, а спеціалісти-технологи, спеціалісти-професіонали, спеціалісти-новатори, які мають досвід самостійної творчої діяльності, прогнозують і втілюють дієву систему профілактичної роботи з контингентами неповнолітніх, схильних до асоціальної поведінки. Не можна не погодитися з думкою О.М. Пехоти, А.З. Кіхтенко й О.М. Любарської про те, що технологічна грамотність майбутнього фахівця-правоохоронця «дає змогу йому глибше усвідомити своє істинне покликання, реаліше оцінити потенційні можливості, глянути на виробничий процес з позиції його кінцевого результату» [1, с. 4].

Структура процесу професійної підготовки потребує розуміння й організації навчання, формування готовності курсантів до профілактично-корекційної роботи з підлітками групи ризику. Вона включає такі взаємопов'язані елементи, як цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, діяльнісно-операційний, емоційно-вольовий, контрольовано-регулюючий, оцінково-результативний. Відповідне змістовне їх наповнення забезпечує підвищення ефективності професійної підготовки курсантів вищих юридичних закладів до проведення профілактичної роботи з різними контингентами людей, удосконалення самої роботи майбутніх правоохоронців з підлітками групи ризику.

Відповідно з розробленою перед підготовкою представлено наукового дослідження програмою, яка складена на основі системного підходу до організації підготовки курсантів до роботи з означеною категорією неповнолітніх, передбачається необхідність уточнення початкових теоретичних і практичних даних про суть досліджуваного явища. Для цього здійснено теоретичний аналіз і систематизацію наукових робіт, присвячених проблематі професійної підготовки курсантів у процесі навчання у вищому навчальному закладі. Критична оцінка теоретико-методологічних положень і сучасного стану професійної підготовки майбутніх правоохоронців дозволила сформулювати визначення основних вихідних понять щодо підготовки курсантів до роботи з підлітками групи ризику, розробити механізм оцінювання рівнів сформованості готовності майбутніх правоохоронців до означеного виду діяльності, обґрунтувати інтеграційну єдність компонентів професійно-педагогічної підготовки майбутніх правоохоронців (мотиваційно-ціннісний, змістовий, професійно-відповідний, функціонально-визначальний (самооцінювальний)) [2].

Програмою нашого дослідження також передбачалося проведення констатувального етапу експерименту. Його метою було визна-

чення стану вихідного рівня прояву готовності майбутніх правоохоронців до роботи з педагогічно занедбаними дітьми й основних чинників, які впливають на процес розвитку цієї професійно необхідної якості. Зазначимо, що показник готовності включає систему професійно-ціннісних орієнтацій; мотиви усвідомлення суспільної значущості профілактичної діяльності правоохоронця; сформованість професійних інтересів та бажання працювати за фахом; психолого-педагогічні та профілактичні знання; організаторські вміння; конструктивні вміння; комунікативні навички; аналітичність та логічність мислення; адекватність і цілісність сприймання, а також уміння оцінювати та виконувати самооцінку власних професійних якостей та результатів діяльності.

Під час експерименту широко застосовувалися методи педагогічного спостереження, анкетування (анкети комбінованого типу), опитування, експертизи. Дані констатувального зрізу підтвердили передбачення очікуваного низького рівня готовності основної маси курсантів ЗВО, їхні слабкі знання про соціалізацію підлітків, недостатню мотивацію на практичну навчально-пізнавальну діяльність та спрямованість на виконання соціально-педагогічних функцій у суспільстві, зокрема щодо роботи з підлітками групи ризику [3]. Інакше кажучи, наслідки результатів констатувального експерименту показали необхідність розроблення і цілеспрямованого застосування системи педагогічних впливів (методів, засобів, форм навчання), які б забезпечили необхідний рівень підготовки випускників юридичного вузу до профілактичної та корекційної роботи із «проблемними» підлітками.

Оскільки професійна характеристика майбутніх співробітників поліції детермінує наявність комплексу особистісних якостей фахівця (професійно відповідний і функціонально-визначальний компоненти), його спеціальної компетенції (мотиваційно-ціннісний та змістовний компоненти), то готовність курсантів до відповідної роботи необхідно формувати в єдиному системному режимі, за якого всі види навчально-виховного процесу мають бути стратегічно зорієнтовані на поетапну підготовку спеціаліста-правоохоронця до виконання його професійних функцій. Тобто теоретична і практична підготовка курсантів розглядається як єдність діяльнісного й особистісного підходів у процесі комплексного формування їхньої готовності до роботи з різними категоріями дитячих контингентів.

В основу представленої наукової праці також закладено обґрунтовані концептуальні засади формування досліджуваного професійного новоутворення, що ґрунтуються на інтегративному, особистісно-діяльнісному підходах до теоретичної і практичної підготовки, органічному налагодженню міжпредметних зв'язків. Останні в органічному поєднанні з дидактичними принципами забезпечують: послідовність викладання дисциплін у межах навчального плану, узгодженість програм окремих курсів; збереження, висвітлення і взаємозбагачення єдності трактування проце-

сів, явищ, дефініцій у суміжних дисциплінах з обов'язковим подальшим їх поглибленням і розвитком; розширення методів вирішення соціально-педагогічних аспектів зазначених проблем, опори на ті самі загальнонаукові основоположальні методи, закони, теорії, ідеї тощо; цілеспрямовану підготовку професорсько-викладацького складу.

Така концептуальна організація процесу професійної підготовки курсантів сприяє кращому оволодінню випускниками понятійним психологічним та соціально-педагогічним апаратом, необхідним для роботи з підлітками групи ризику, її основними закономірностями і принципами, концепціями та виховними методиками; прискорює формування вмінь застосовувати отримані знання шляхом проходження ознайомлюючої і виробничої практик у поліції в справах неповнолітніх. У результаті природного входження в майбутнє професійне середовище виконання курсових робіт із різних аспектів соціально-педагогічної роботи з означеною категорією неповнолітніх у курсі різних юридичних дисциплін збагачує власний досвід курсантів, допомагає грамотно будувати свою професійну діяльність, обстоювати свою думку, аргументувати ухвалені рішення.

Одержані результати дослідження підтвердили доцільність поділу процесу підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з підлітками групи ризику на декілька етапів, в основі яких закладено домінуюче значення певного виду професійної підготовки до майбутньої діяльності правоохоронця.

Перший етап (діагностичний) передбачав визначення стану сформованості показників вихідних елементів готовності курсантів (їхніх психологічних якостей, ієрархії ціннісних орієнтацій, психологічної готовності до виконання соціально-педагогічних функцій у суспільстві), створення умов для адаптації курсантів до роботи у ЗВО (перший курс).

Другий етап (інформаційно-репродуктивний) спрямований на оволодіння гуманітарними, психологічними, соціально-педагогічними та фундаментальними юридичними знаннями, активізацію та розвиток професійного інтересу до навчання, соціально-профілактичної роботи, ознайомлення зі специфікою діяльності практичних органів поліції у справах неповнолітніх; підготовку до семінарів та практичних занять, участь у науково-дослідній роботі (гуртки, конференції, написання рефератів, підготовка і захист курсових робіт), проходження ознайомчої практики.

Третій етап (організаційно-пошуковий) зорієнтований на самостійне виконання курсантами практичних та лабораторних робіт (завдань) із циклів природної, наукової і про-

фесійної та практичної підготовки, підготовку до семінарських занять, проведення соціально-педагогічних спостережень та досліджень у період проходження ознайомчої практики й набуття власного досвіду роботи з категорією підлітків, що досліджується, а також під час виробничої практики, де курсанти брали активну участь у конкурсах, виставках, олімпіадах тощо. Діагностичні дослідження проводилися в період проходження практик, у проблемно-пошукових групах, лабораторіях і під час наукових семінарів. У процесі підготовки до професійно-педагогічної діяльності перевага віддавалася консультаційній допомозі курсантам у самостійному опануванні відповідних літературних джерел, удосконаленню вмінь принципової самооцінки особистісних якостей і результатів діяльності, розробленню програм самовдосконалення, формуванню адекватної Я-концепції. До основних засобів реалізації і розвитку педагогічних умінь належить виконання самостійних лабораторних робіт, підготовка до захисту курсових проєктів, проведення діагностування та профілактико-корекційної роботи під час проходження виробничої практики.

Висновки. Сьогодні доводиться констатувати, що стан підготовки працівників поліції до роботи з підлітками із групи ризику неоднозначний. З одного боку, можна говорити про ефективність цієї системи, з іншого – про наявні можливості щодо подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій юридичній школі. Нині наявна нагальна необхідність побудови ефективної системи, зорієнтованої на активну участь майбутніх співробітників поліції в соціально-педагогічній, освітньо-профілактичній діяльності на основі широкій співпраці з усіма громадськими інститутами суспільства, високого ступеня самостійності у формуванні і вирішенні зазначених проблем. Необхідною умовою становлення фахівця-юриста є здатність до саморозвитку й удосконалення, що забезпечить йому високий ступінь самореалізації в майбутній професійній діяльності і вирішення соціально-педагогічних проблем, поставлених життям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О.М. Пехота та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ, 2001. 256 с.
2. Вайда Т.С. Кримінологія та профілактика девіантної поведінки : програма та плани семінарських занять / Т.С. Вайда та ін. Херсон, 2001. 40 с.
3. Турянця В.В., Лемак В.В., Горінецький Й.І. Правова освіта та правове виховання – один із напрямів профілактики протиправної поведінки неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського державного університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 1999. № 2. С. 59–63.